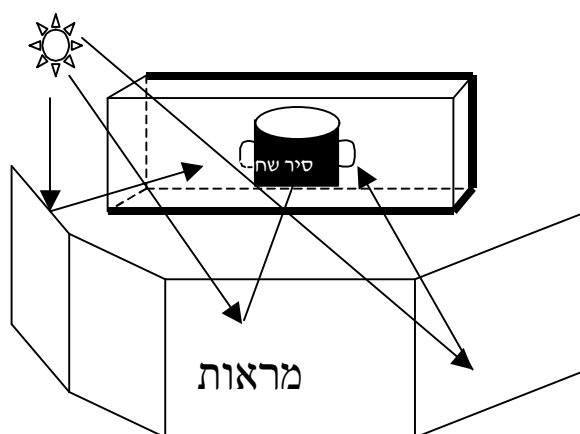


אלדר ננארי

השימוש ב'תנור חמה' בשבת

במקומות מסוימים נצרכת פעולת בישול, ופעמים אף נעשית בצורה אסורה. (כגון: מחנות קיץ, חיילים בשטח, טיולים וכדו').

ננסה במאמר זה למצוא פתרון לבעיה זו, ע"י בניית תנור מיוחד שאפשר לבשל בו בהיתר ומבנהו מפורט לקמן:



- תנור הבישול הסולארי Cooksack מתוצרת סולטק היכול לחמם מים לטמפי של כ - 150 מעלות צלזיוס תוך 45 דקות בעזרת אנרגיית השמש לאחר שמנפחים ואוטמים את השקית העשויה פוליאסטר היא יוצרת מחזיר אור (מראה) שמכוונת את אנרגיית השמש לסיר השחור

מבנה התנור ואופן פעולתו:

כמו שמצויר בשרטוט, התנור בנוי מאקווריום אטום העשוי מזכוכית עם קרקעית שחורה, וסביב האקווריום יש מראות שתפקידן לרכז את קרני השמש לעבר האקווריום ולהפוך אותן לחום, ובכך לחמם את הסיר השחור לטמפרטורה מקסימלית.

נשאלת השאלה האם תנור במבנהו הנוכחי יכול לשמש כתנור המותר לחמם או לבשל בו מאכלים שונים בשבת.

ישנם כמה בעיות הלכתיות שיש לדון עליהם.

להלן נציג את הבעיות באופן כללי ונדון על כל אחת בנפרד:

בעיה א': האם ברגע שאנשים יתחילו להשתמש בתנור זה בשבת תהיה בעיה של דרך בישול?

בעיה ב': האם ריכוז קרני השמש ע"י המראות נחשב לחמה עצמה או לתולדת חמה?
בעיה ג': האם אין בעיה של הטמנה, כאשר מכניסים את התבשיל לתוך האקווריום הסגור?

בעיה ד': האם האקווריום עצמו נחשב תולדת חמה, או שזה נקרא בישול ע"י החמה עצמה, ומה דינו של הסיר השחור הנמצא בתוך האקווריום?

הדיון בבעיות:

בעיה א': הגמ' במסכת שבת לט' ע"א אומרת: "אמר רב נחמן בחמה דכו"ע לא פליגי דשרי, בתולדת האור כו"ע לא פליגי דאסיר, כי פליגי בתולדת החמה מר סבר גזרינן תולדת חמה אטו תולדת האור ומר סבר לא גזרינן".

מהגמ' ישנה הוכחה, שמותר לחמם או לבשל ישירות ע"י השמש. ושם רש"י בד"ה "דשרי" הסביר מדוע מותר- "לפי שאין דרך בישול בכך", הכוונה שבישול בחמה לא נחשב לדרך בישול, ולכן לא גוזרים חמה אטו אור.

באים האחרונים ובניהם הגרש"ז אויערבאך ומדייקים- שלכאורה משמע שאם כן יהיה דרך בישול בכך, גם באופן שלא היה במשכן יהיה אסור, על אף שאת מלאכות שבת לומדים ממלאכת המשכן.

אולם המנחת שלמה בסימן יב' הערה 4 סובר: שאף שהיה אפשר לדייק כך ברש"י ואם כן בדוד שמש של היום שדרך לחמם בו מים יהיה לכאורה אסור, בכל אופן סובר הגרש"ז אויערבאך שהיות ובמשכן לא בישלו בשמש וחז"ל קבעו שאין דרך בישול בכך, אז בכל מצב ובכל מציאות חיים משתנה לא יהיה אסור מן התורה.

להלכה למעשה המנחת שלמה אינו כותב מה לנהוג לגבי בישול בשמש, אלא כותב שמותר מן התורה.

וזה לשונו: "דאף שכתב רש"י בשבת לט. היכא דמבשל בחמה לכו"ע שרי, דהוא מפני "דאין דרך בישול בכך", מ"מ נראה שגם באופן שכן רגילים לבשל בחמה כמו דוד שמש וכדומה ג"כ פטור".

השימוש בדוד שמש וההשלכות ל"תנור חמה":

לגבי השימוש בדוד שמש בשבת ישנו שינוי ממשי בספר שמירת שבת כהלכתה, בין המהדורה קמא למהדורה בתרא.

במהדורה הראשונה, שנת תשכ"ה, פרק א' סעיף כ"ט:

'מותר להוציא מים חמים מדוד שמש גם אם המים נתחממו בשבת, ואפילו אם נכנסים במקומם מים קרים ומתחממים ע"י המים החמים"...

ובהערות בסעיף קטן ז' כותב המחבר: ג"כ יש מקום להקל בדוד שמש, שהרי המים הראשונים הנמצאים בדוד ודאי שנתחממו ע"י השמש עצמה ולגביהם אין כל ספק, דמה לי אם נותנים כלי מלא מים בשמש והם מתחממים דשרינן, ומה לי אם המים עצמם עוברים דרך צינורות ומתחממים, כי השמש זורחת עליהם במישרין... וא"כ דגם כאן כל כוונתו רק להוציא את המים החמים מדוד השמש, ולא שיכנסו בו מים קרים להתחמם". לפי זה יוצא- שמותר להשתמש בשבת בדוד שמש, למרות שהמים הקרים מתערבבים עם החמים, ולכאורה יש כאן חשש בישול מדרבנן, בכל זאת מקל המחבר מטעמים רבים ע"י ש.

מהדורה השניה, שנת תשל"ט, פרק א' סימן מ"ה:

כותב המחבר- 'טוב להימנע מלהוציא מים חמים מדוד השמש, אם נכנסים במקומם לדוד מים קרים והם מתחממים ע"י החמים".

ובהערה קכ"ז- "שמעתי מהגרש"ז אויערבאך שליט"א, דמכיון שיש מקומות שמיתקן מופעל בכוח החשמל בימים המעוננים, חיישינן שמא יבוא להוציא מים מדוד השמש גם בזמן שהוא מופעל בחשמל, ואפשר דגם זה בכלל הגזירה דאתי לאחלופי תולדת השמש בתולדת האש".

ולענין בישול בשמש כותב המחבר- "דאולי בזמן הזה כשמפיקים חום מכוח השמש יש מקום לאסור הבישול(ע"י שבת לט א' רש"י ד"ה דשרי "דאין דרך בישול בכך"), משמע שכל שדרך בישולו בכך יש מקום לאסור... ושמעתי מהגרש"ז אויערבאך שליט"א, דהרי בגדים רגילין ודאי לתלות כנגד השמש ללבנם ואפילו הכי כתב המגן אברהם סימן ש"א ס"ק נ"ז, דטעמא דפטור הוא משום דליבון דומה לבישול, ומוכח מזה שאפי' אם רגילין בכך ג"כ פטור".

יוצא לגבי השימוש בדוד שמש בשבת, אם המים הקרים מתערבבים עם החמים, מסתפק הרב נויבירט אם להתיר או לא, ולכן כותב "טוב להימנע", אולם לגבי בישול

בחמה בשבת כותב הרב נויבירט "יש מקום לאסור", ומביא ששמע מהרב אויערבך ראייה להפך, ובספר התיקונים נשאר עליו בצריך בירור.

בשו"ת יביע אומר חלק ד' אות לט' כותב הרב: "מסקנא דדינא. שמותר לפום דינא לפתוח הברז של המים החמים שהוחמו בדוד שמש, ולהשתמש בהם... ואין לחוש לזרימת הקרים לתוך הדוד והצנורות היוצאים ממנו ומתבשלים שם. ומיהו אם אפשר לסגור את ברז המים הצוננים. נכון לעשות כך, אבל כשאי אפשר לעשות כן מותר להשתמש במים החמים".

להלכה למעשה יוצא לפי הרב עובדיה יוסף שליט"א, שמותר להשתמש בדוד שמש בשבת, למרות שהמים הקרים מתערבבים עם החמים.

בספר ילקוט יוסף חלק ד' סימן שיח' מובא טעם ההיתר בדוד שמש: "מ"מ אין בזה איסור בישול בתולדת החמה, שהרי אינו מבשל בידיים אלא בגרמא. ועוד שאינו מתכוון לבשל אלא להשתמש במים שיוצאים מהברז, והוה ליה פסיק רישיה באיסור גזירא דרבנן".

לפי החשש של "דרך בישול", גם בנידון דידן "תנור חמה" צריכים להסתפק האם תנור זה נחשב דרך בישול, ויהיה אסור לבשל בשבת.

במסגרת לימודנו שלחנו שאלות לרבנים פוסקים, שבין היתר דנים בשאלת דרך בישול בשבת.

הרב נויבירט בתשובתו לשאלתנו, התיר לנו להשתמש בתנור זה בשבת אף לצורך בישול, מכיוון שהוא אינו חושש לספק של דרך בישול.

ושמענו כי דעת הראשון לציון הרב מרדכי אליהו שליט"א, שאוסר להשתמש במים שהתחממו בשבת בדוד שמש, ולשיטתו זהו תולדת חמה, מכיוון שהצנורות מתחממים ע"י השמש והם אלו שמחממים את המים שבתוכם, ואולי גם דרך בישול בכך היום, ואם כן גם בנידון שאלתנו, אם ימציאו מתקן כעין שלנו באופן מסחרי, זה יחשב לדרך בישול בכך ויהיה אסור.

דוגמא לדבר מצאנו בשו"ת אגרות משה או"ח חלק ג' סימן נב: "וא"כ במיקרוגל שטוב לבשל בו כמו באש ממש, ואלו שיש להם תנור כזה משתמשים בו יותר מבשול דבאש, ומה שלא נתפשטו תנורים וכשיהיו מצוין ודאי ישתמשו בהם כו"ע דהא הוא יותר טוב, ודאי יש למילף מבשול דאור דהיה במשכן בחשיבות תולדה שהוא לכל הדינים כהאב דבישול ע"י האור לאיסור ולחיוב סקילה וחטאת..."

לפי האגרות משה יוצא ששימוש במיקרוגל, שכיום דרך ומצוי לבשל בו (ולא חיישינן למיעוט שלא משתמשים), יהיה אסור בשבת, למרות שלא בישלו בכך במשכן ולא היה זה דרך בישול מעולם, ואין המיקרוגל חום או מקור חום, אלא כעין "גלי חשמל" המאיצים את החלקיקים ויוצרים חיכוך ביניהם והתבשיל מתחמם מחמת עצמו.

ואם כן לכאורה גם בנידון דידן יחשב הדבר לדרך בישול ויהיה אסור.

אולם, ניתן להבדיל בין מיקרוגל לבין "תנור חמה", שדווקא במיקרוגל חששו לדרך בישולו, כיוון שאיכות הבישול גבוהה, משא"כ בתנור חמה שאיכות הבישול איטית מאד ושונה בתכלית, ולא יחששו לדרך בישולו. וכמו שמתיר שם להניח על גג שיש בו שמש חזקה כמו כן יתיר בנדון שלנו.

בעיה ב': בתנור חמה יש מראות שתפקידן לרכז את קרני השמש לתוך האקווריום(תנור חמה), ובכך לנצל את אנרגיית השמש כדי לחמם את הסיר.

לגבי הנידון- אם זה תולדת חמה או חמה עצמה, כותב בשש"כ בפרק א' סימן מ"ה: " והזכוכית שנמצאת ע"ג הצינורות אינה באה אלא לרכז את קרני השמש, ואין לה תפקיד של ראי שלגביו יש מקום לומר דהוה תולדת חמה".

שם בנידון מדבר הרב נויבירט על הזכוכית שנמצאת על גבי הצינורות והקולטים של דוד השמש, ובהערת אגב כותב הרב שלאותה זכוכית אין תפקיד של מראה, שאולי לגביו יחשב תולדת חמה. לכאורה דבר זה תמוה, מדוע המראות יחשבו תולדת השמש, הרי כל תפקיד המראות הוא רק לרכז את קרני השמש, והמראות עצמן אינן מתחממות ומחממות את הסיר שבאקווריום(כמו שנבדק בניסויים שעשינו). שאלה זו שאלנו את הרב נויבירט ותשובתו היתה, שכיוון שכל תפקיד המראות הוא רק לרכז את קרני השמש, אין זה נחשב לתולדת חמה אלא כחמה עצמה, אולם אם המראות היו מתחממות ומחממות את הסיר היה זה נחשב תולדה.

בעיה ג': הטמנה הינה גזירת חז"ל, שמשמעותה איסור לכסות קדירה עם תבשיל חם באמצעים שונים(סיד, נסורת, עצי זית, חול, זבל, צמר גפן, שמיכות ועוד. .).

מקור האיסור הוא: שבת לט ע"א : "ולא יטמיננה בחול; וליפלוג נמי ר' יוסי בהא, רבה אמר גזירה שמא יטמין ברמץ, רב יוסף אמר- מפני שמזיז עפר ממקומו".

יסוד גזירת חז"ל: מחשש שמא האדם יבא להטמין קדירתו בתוך רמץ- גחלים, ויבוא לחתות בשבת- שזהו איסור מבעיר, או משום חשש שלא יהיה לאדם המטמין חול עקור מן האדמה, ואז הוא יזיז עפר דבוק ממקומו, ויעבור על איסור חפירת גומא.

ההלכה מחלקת בין אמצעי הטמנה המגבירים את החום לבין אלו הבאים רק לשמר את החום. דברים המוסיפים הבל דומים לגחלים ובהם גזרו אף בערב שבת, דברים שאינם מוסיפים הבל האיסור הוא רק בשבת.

הטמנה- הגדרתה כיסוי הקדירה מכל צדדיה.

כיסוי חלקי- לרוב הפוסקים מותר, לרשב"א (ולחזון איש)- אסור.

הכנסת סיר לתנור חשמלי בערב שבת- אינה הטמנה, כי יש רווח בין הסיר לדפנות התנור.

וכן בנדון השאלה- הכנסת הסיר לאקווריום("תנור חמה") אינה מוגדרת הטמנה כלל ועיקר.

בעיה ה': האקווריום עצמו אינו נחשב "תולדת חמה", מכיוון שכל תפקידו הינו לשמור על החום הנוצר בתוך האקווריום מקרני השמש, ולא לשמש כאמצעי המחמם את האוכל.

לגבי דינו של הסיר השחור- השאלה היא, האם כאשר אנו שמים את האוכל בתוך הסיר השחור שהוא קולט חום, האם צריך להתייחס לדפנות הסיר כאל תולדת חמה, שהוא מתחמם ומבשל התבשיל הנמצא בו. אולם אם הסיר רגיל, נתייחס אליו כאל כלי אכסון של האוכל, אבל לא כאמצעי בישול. נראה שזו שיטתו של הגר"מ אליהו שליט"א, שסובר שדוד שמש אסור בשבת, כיוון שהשמש אינה מחממת ישירות, אלא המים זורמים בצינורות שחורים והצינורות מתחממים מחמת ריכוז קרני השמש ע"י הזכוכית, והם המחממים את המים.

יש צד להקל ולומר-שהסיר מיועד לבישול וישנם סוגים שונים של סירים, סירים שחורים היותר טובים לבישול בחמה, וסירים לא שחורים הפחות טובים לבישול בחמה, וזה שהסיר שחור זה אינו הופך אותו לתולדת חמה, כיוון שהסיר מתבשל עם האוכל ביחד.

ונראה שזו שיטתו של הששי"כ לעניין דוד שמש שאמר 'דמה לי אם נותנים כלי מלא מים בשמש והם מתחממים דשרינן, ומה לי אם המים עצמם עוברים דרך צינורות ומתחממים, כי השמש זורחת עליהן במישרין'.

יוצא, שלמרות שבדוד שמש הצינורות שחורים ואולי יחשב תולדת חמה, אין הרב סובר כן; אלא מתיר. נראה שגם לגבי הסיר השחור הרב נויבירט יתיר.

הרב רבינוביץ שליט"א בתשובתו- מתיר להשתמש בסיר השחור, בתנאי שנותנים את התבשיל לתוך הקדירה כאשר היא קרה, ואז הקדירה עם התבשיל הקר מתחממים או מתבשלים יחד, אבל אם נותנים את התבשיל הקר לתוך הקדירה כאשר היא חמה והקדירה עכשיו מחממת את התבשיל, זה אסור משום תולדת חמה.

לסיכום:

* לרב נויבירט שליט"א ולגר"ע יוסף שליט"א: מותר באופן מוחלט להשתמש ב"תנור חמה".

* לגר"מ אליהו שליט"א:

(1) לגבי דרך בישולו, אם זה יהיה באופן מסחרי יש מקום לאסור.

(2) בתנאי שהסיר לא יהיה שחור.